

Grzegorz Kuprianowicz

O bezpieczeństwie w Europie Wschodniej na Kongresie Inicjatyw Europy Wschodniej. Sprawozdanie z Kongresu Inicjatyw Europy Wschodniej, Lublin 1–3 października 2015 r.

W dniach 1–3 października 2015 r. w Lublinie odbył się Kongres Inicjatyw Europy Wschodniej. Organizowane przez Centrum Kompetencji Wschodnich, miasto Lublin oraz województwo lubelskie forum stało się miejscem dyskusji na temat przyszłości wschodniej części naszego kontynentu. Dyskusja ta toczyła się w szczególnym momencie, w warunkach największego od dziesięcioleci zagrożenia stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego w Europie. Nieprzypadkowo jedna z linii programowych Kongresu nosiła tytuł „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej”.

W 2015 r. Kongres Inicjatyw Europy Wschodniej odbył się w Lublinie już po raz czwarty i zgromadził ponad tysiąc uczestników z 20 krajów Europy i Ameryki. To międzynarodowe wydarzenie, organizowane od 2012 r., jest rozwinięciem idei Kongresu Kultury Partnerstwa Wschodniego, który przeprowadzono w Lublinie w 2011 r. W ciągu pięciu lat Kongres stał się jednym z największych przedsięwzięć, na którym toczy się dyskusje na temat współczesności i przyszłości Europy Wschodniej. Przewodniczącym Rady Programowej Kongresu jest Paweł Prokop, prezes Fundacji Inicjatyw Menedżerskich, od wielu lat koordynujący współpracę międzynarodową, a także doradca Prezydenta Lublina ds. współpracy transgranicznej i partycypacji społecznej i przewodniczący Rady Programowej Centrum Kompetencji Wschodnich. W skład Rady Programowej Kongresu wchodzi również m.in.: koordynator Inicjatywy Sekretarza Generalnego ONZ Global Compact w Polsce Kamil Wyszowski, doradca prezydenta RP Henryk Wujec, prezes Fundacji Solidarności Międzynarodowej Krzysztof Stanowski, Rektor Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie dr Julita Agnieszka Rybczyńska, dyrektor Instytutu Badań Naukowych Uniwersytetu Lwowskiego prof. Jarosław Hrycak, przewodniczący Centrum Badań Strategicznych w Kijowie dr Pawło Żownirenko.

Czwarta edycja Kongresu odbyła się pod patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego. Współorganizatorami Kongresu oraz partnera-

mi przy jego organizacji stały się liczne instytucje państwowe, uczelnie, organizacje pozarządowe i instytucje kultury. Wydarzenie było współfinansowane przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, a także ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Oficjalne otwarcie Kongresu odbyło się 1 października 2015 r. w symbolicznym miejscu – pod obrazem Jana Matejki *Unia Lubelska* w Galerii Malarstwa Polskiego Zamku Lubelskiego. Główni organizatorzy przedsięwzięcia – Paweł Prokop oraz Krzysztof Łątka – zaprezentowali ideę i założenia tegorocznej edycji Kongresu. Głos zabrali również Prezydent Miasta Lublin Krzysztof Żuk oraz Marszałek Województwa Lubelskiego Sławomir Sosnowski. Wykład inauguracyjny pt. „Wschodni wymiar Europejskiej Polityki Sąsiedztwa – nowe szanse i nowe wyzwania” wygłosiła p.o. Dyrektor Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce dr Marzenna Guz-Vetter. Oficjalne otwarcie Kongresu zakończyło się podpisaniem deklaracji współpracy lubelskich organizacji pozarządowych z partnerami krajów Partnerstwa Wschodniego.

Zwieńczeniem pierwszego dnia obrad stał się wernisaż wystawy *Karaj jołlary – karaimskie drogi. Karaimi w dawnej fotografii* z udziałem prezydenta Lublina K. Żuka. Ta wyjątkowa wystawa ukazuje losy wywodzącej się z Krymu najmniejszej mniejszości etnicznej w Polsce. Znakomitym wprowadzeniem do obejrzenia wystawy stały się wystąpienia Anny Sulimowicz o dziejach i języku Karaimów oraz Marioli Abkowicz o kulturze karaimskiej i współczesnej społeczności karaimskiej w Polsce i innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Wykładom towarzyszyły prezentacje multimedialne oraz dźwięki muzyki karaimskiej. Ekspozycja wystawy na Zamku Lubelskim odbywała się w ramach Kongresu, a jej organizatorami byli: Centrum Europy Wschodniej UMCS w Lublinie, Związek Karaimów Polskich, Muzeum Lubelskie w Lublinie oraz Towarzystwo Ukraińskie.

Drugi dzień Kongresu zainaugurował panel otwierający „Wschodni wymiar Europejskiej Polityki Sąsiedztwa – nowe szanse i nowe wyzwania”, który moderował Prezes Fundacji Solidarności Międzynarodowej K. Stanowski. W panelu uczestniczyli: p.o. Dyrektor Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce dr M. Guz-Vetter, Ambasador Unii Europejskiej w Ukrainie Jan Tombiński, Radca i Zastępca Ambasadora Królestwa Niderlandów w RP Adriaan Palm oraz Zastępca Dyrektora Departamentu ds. Integracji Europejskiej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Ukrainy Wołodmyr Baczynskij. Odbyło się również wręczenie nagród w konkursie na najlepsze projekty współpracy zagranicznej oraz prezentacja laureatów konkursu.

2–3 października 2015 r. obrady Kongresu toczyły się w ramach dziewięciu linii programowych: 25 lat samorządności, edukacja i nauka, dziedzictwo, konteksty, kultura dla rozwoju, zrównoważony rozwój, miasta międzykulturowe, turystyka, bezpieczeństwo w Europie Wschodniej. Dyskusje panelowe w ramach tych linii odbywały się zarówno na Zamku Lubelskim, jak i w innych symbolicznych miejscach miasta – w Bramie Grodzkiej oraz w klasztorze OO. Dominikanów. Podczas tych paneli wystąpiło kilkudziesięciu dyskutantów z wielu krajów.

Wśród linii programowych Kongresu znalazł się również cykl paneli pt. „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej”. W obecnej sytuacji geopolitycznej problematyka

bezpieczeństwa międzynarodowego wydaje się być niezwykle istotna i aktualna. Panele w ramach tej linii programowej zorganizowało Centrum Europy Wschodniej oraz Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, we współpracy z Instytutem Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki i Przykarpaczkim Uniwersytetem Narodowym im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku. W panelach wzięli udział badacze i eksperci z Polski, Ukrainy, Rosji i Niemiec.

Panele dyskusyjne w ramach linii programowej „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej” odbyły się drugiego dnia Kongresu – 2 października 2015 r. po południu w sali kinowej Muzeum Lubelskiego. Szczególną atmosferę stwarzała eksponowana właśnie w tym miejscu wystawa „Karaj jołłary – karaimskie drogi. Karaimi w dawnej fotografii”, również współorganizowana przez Centrum Europy Wschodniej UMCS w Lublinie.

Uroczystego otwarcia linii programowej „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej” podczas Kongresu Inicjatyw Europy Wschodniej dokonał dyrektor Centrum Europy Wschodniej UMCS prof. dr hab. Walenty Baluk. Podkreślił on, że linia programowa będzie poświęcona kwestiom bezpieczeństwa w krajach „nowej” Europy Wschodniej, czyli państwach, które powstały po rozpadzie ZSRR i – z wyjątkiem państw bałtyckich – znalazły się na rozdrożu: Unia Europejska nie zaproponowała tym krajom formy integracji z Zachodem, zaś Rosja przedstawiła różne formy euroazjatyckiej reintegracji polityczno-militarnej (Układu Taszkienskiego – ODKB) oraz ekonomicznej (Unia Celna – Euroazjatycki Związek Ekonomiczny). W. Baluk zdefiniował obszar „nowej” Europy Wschodniej jako teren rywalizacji między Rosją i Zachodem, który znalazł się w „szarej” strefie bezpieczeństwa. Obrady zainaugurował referat wprowadzający prof. dr hab. Marka Pietrasia z Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej pt. „Hybrydowość współczesnych konfliktów międzynarodowych”. Badacz zwrócił uwagę, iż to, co obecnie jest określane terminem „konflikt hybrydowy”, jest zjawiskiem znanym w stosunkach międzynarodowych także w przeszłości. Stwierdził też, iż w jego ocenie konflikt na Ukrainie wyróżnia się cechami specyficznymi i nie jest to klasyczny konflikt hybrydowy.

Pierwszy panel w ramach linii programowej „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej” nosił tytuł „Konflikty wewnętrzne w państwach »nowej« Europy Wschodniej”. Jego moderatorem był prof. dr hab. W. Baluk, dyrektor CEW UMCS i wykładowca Wydziału Politologii UMCS. Jako pierwszy spośród panelistów głos zabrał przewodniczący zarządu Centrum Badań Strategicznych w Kijowie dr Pawło Żownirenko. Określił on system funkcjonujący w wielu krajach postsowieckich, w szczególności na Ukrainie, jako oligarchokrację i wskazał go jako źródło i czynnik nieuchronności konfliktu wewnętrznego. Kolejnym występującym był kierownik Katedry Politologii Przykarpaczkiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku prof. dr hab. Wasyl Klymonczuk. Zwrócił on uwagę na znaczenie idei integracji europejskiej dla procesów społeczno-politycznych, które dokonały się na Ukrainie w latach 2013–2014. Podkreślił, że nieuzasadnione jest przedstawianie obecnej sytuacji na Ukrainie jako

wojny domowej, gdyż faktycznie jest to agresja zbrojna Rosji. Dr Agnieszka Bryc z Instytutu Politologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu skupiła się na wpływie czynnika rosyjskiego na proces europeizacji Ukrainy. Stwierdziła, że wynik toczącej się gry politycznej, czyli to, czy Ukraina zostanie zatrzymana w przestrzeni rosyjskiej „bliskiej zagranicy”, czy też stanie się częścią szeroko pojętego projektu euroatlantyckiego, zależy przede wszystkim od determinacji i woli politycznej Ukrainy, ale także od tego, jak rozwinie się współpraca na osi Rosja–Zachód. Panel zakończył się interesującą dyskusją.

Drugi panel nosił tytuł „Geopolityczne wojny Rosji z Zachodem o »nową« Europę Wschodnią”. Dyskusję moderowała dr Kateryna Potiahajło z Wydziału Politologii UMCS. Młoda badaczka, wprowadzając do dyskusji, zwróciła uwagę na aktualne tendencje w dyskusjach politologicznych na temat współczesnych stosunków międzynarodowych. Postawiła też wiele pytań otwierających dyskusję. Dr hab. Agata Włodkowska-Bagan z Instytutu Stosunków Międzynarodowych Akademii Obrony Narodowej w Warszawie skupiła się na kwestii rywalizacji Rosji i Zachodu w Europie Wschodniej. Zwróciła uwagę, że Rosja zachowuje się jak klasyczne mocarstwo i choć jest mocarstwem w defensywie, wskazuje jednak największą determinację w walce o wpływy w Europie Wschodniej. Warszawska badaczka podkreśliła, że Rosja ma przewagę strukturalną nad UE, ponieważ jest państwem unitarnym, ma też lepszą znajomość realiów Europy Wschodniej, a znajomość języka rosyjskiego w państwach postsowieckich pomaga w prowadzeniu polityki informacyjnej. Stwierdziła też, że pośrednio to właśnie aktywność UE i polityka Partnerstwa Wschodniego stały się jednym z powodów ostatnich działań Rosji. Kolejnym panelistą był minister pełnomocny w Ambasadzie Republiki Federalnej Niemiec w Warszawie Manfred Huterer. Na wstępie podkreślił, że to, co robi Rosja, jest prawdziwą wojną. Stwierdził stanowczo, że Rosja łamie prawo międzynarodowe, a przez to jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Skonstatował, że Rosja postanowiła odwrócić się od współpracy z Zachodem i są to trwałe trendy w jej polityce, poszukuje wroga zagranicą, by przesunąć uwagę z ekonomiki na politykę zewnętrzną. Zauważył, że niektórzy politolodzy zwrócili uwagę, iż obecna polityka Rosji jest mniej przewidywalna niż polityka ZSRR. Podkreślił, że mimo wszystko muszą być otwarte kanały komunikacyjne i należy proponować Rosji współpracę, aby rozwiązać problemy międzynarodowe i zapewnić bezpieczeństwo europejskie. Z kolei prof. dr hab. Hryhorij Perepełycia z Instytutu Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki nie zgodził się z tezą, że Rosja broni swoich interesów, stwierdził, że dokonuje ona natomiast agresji w imię swoich interesów. Podkreślił, że nie jest właściwe postrzeganie wojny rosyjsko-ukraińskiej jako „kryzysu ukraińskiego”, jako konfliktu wewnątrzukraińskiego. Stwierdził, że wojna rosyjsko-ukraińska jest częścią geopolitycznej wojny Rosji z Zachodem, a rosyjska ofensywa geopolityczna na Zachodzie ma daleko idące implikacje dla „nowej” Europy Wschodniej i europejskiego porządku międzynarodowego. Zauważył też, że Rosja dąży do stworzenia systemu polipolarnego, co jest niebezpieczne dla bezpieczeństwa światowego, gdyż stwarza wiele zagrożeń. Skonstatował, że podważenie ładu postzim-

nowojennego oznacza podporządkowanie Rosji całej Europy Środkowej i Wschodniej, niezależnie od tego, czy poszczególne państwa należą do NATO i UE.

Jedyny gość z Rosji dr Roman Sawienkow z Katedry Socjologii i Politologii Wydziału Historycznego Uniwersytetu Woroneskiego skupił się na kwestii odzwierciedlenia problemów bezpieczeństwa europejskiego w polityce wewnętrznej współczesnej Rosji. W swoim wystąpieniu zajął się trzema głównymi wątkami dotyczącymi problematyki bezpieczeństwa europejskiego: polityką informacyjną Rosji – deklaracjami przywódców i przekazem w mediach rosyjskich; konkretnymi działaniami i decyzjami polityków rosyjskich oraz stosunkiem społeczeństwa i elit wobec działań władz Rosji. Podkreślił, że rozszerzenie NATO postrzegane jest jako zagrożenie dla Rosji, a większość obywateli Rosji uważa, że ich państwo otaczają wrogowie, zaś w piątce głównych wrogów Rosji wymieniane są Polska i Ukraina. Skonstatował, że prezydent Rosji Władimir Putin zachowuje swoją niekwestionowaną centralną rolę na rosyjskiej scenie politycznej, a zagrożenie zewnętrzne skupia społeczeństwo rosyjskie wobec samego Putina, żaden też inny polityk nie ma obecnie szans na pokonanie go. R. Sawienkow zwrócił też uwagę, że w ostatnich tygodniach zmieniła się tematyka rosyjskich programów informacyjnych, gdy miejsce wiadomości z Donbasu zajęły informacje o Państwie Islamskim i terroryzmie międzynarodowym, co stało się zrozumiałe po rozpoczęciu działań Rosji w Syrii. Podkreślając swoje afiliacje, wygłosił tezę, że Rosja reaguje na zagrożenia nie jako agresor, lecz jako państwo broniące swoich interesów. Jako ostatni w tym panelu głos zabrał prof. dr hab. Mychajło Nahorniuk z Przykarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku. Stwierdził, że na przekór logice stosunków międzynarodowych Rosja powraca do starego systemu, w którym państwo odgrywa ważną rolę. Skonstatował, że Rosja ma siłę militarną i otwarcie korzysta z tego instrumentu, prezentując myślenie imperialne. Podkreślił, że wojna hybrydowa zaczęła się faktycznie ok. 2004 r., gdy Rosja zaczęła używać „broni” energetycznej, wykorzystywała wpływy kapitału rosyjskiego, dokonywała „podkupywania” polityków niemieckich. Zwrócił uwagę, że obecnie Rosja pragnie zademonstrować, że o rozwiązywaniu problemów międzynarodowych decyduje Moskwa, a nie Waszyngton. Drugi panel zakończył się gorącą i pełną emocji dyskusją z udziałem wielu uczestników.

Ostatni, trzeci panel, dotyczył tematu „Bezpieczeństwo państw »nowej« Europy Wschodniej – współczesne wyzwania”. Dyskusję moderował dr Jakub Olchowski, pracownik Wydziału Politologii UMCS. Jako pierwsi wystąpili wspólnie dr Ludmiła Tretjak z Uniwersytetu Narodowego „Akademia Ostrogska” oraz inż. Ołeksandr Tretjak, reprezentujący Ukraińskie Towarzystwo Jądrowe i Chmielnicką Elektrownię Jądrową. Zwrócili oni uwagę jak ważnym elementem bezpieczeństwa energetycznego Europy Wschodniej jest współcześnie energia jądrowa. Poruszyli różnorodne aspekty, zarówno teoretyczne, jak i praktyczne, funkcjonowania energetyki jądrowej nie tylko na Ukrainie, lecz także w wymiarze globalnym. Wskazali m.in. na potrzebę modyfikacji systemu nadzoru nad produkcją i utylizacją odpadów jądrowych. Kolejny z panelistów, Andrij Minczuk z Chmielnickiej Elektrowni Jądrowej, również skupił się na problematyce polityki bezpieczeństwa energetycznego, poszerzając perspektywę na obszar

Europy Środkowo-Wschodniej. Zwrócił uwagę na zależność sektora energetycznego Ukrainy od Rosji, co jest wykorzystywane przez Rosję. Podkreślił, że jednym ze skutków działań Rosji, na który nie zawsze zwraca się uwagę, jest utrata przez Ukrainę dostępu do swych zasobów energetycznych na Donbasie, Krymie oraz Morzu Czarnym. Wskazał na zagrożenia dla Ukrainy w kwestii bezpieczeństwa energetycznego, które obecnie znacząco się nasiliły w trzech zakresach: w sferze gazowej (brak dostępu do własnych zasobów, zmniejszenie tranzytu, konieczność zapewnienia rewersu, przeciwdziałanie Rosji wobec dywersyfikacji dostaw gazu dla Ukrainy), w energetyce jądrowej oraz w wojnie informacyjnej. Dr Ihor Hurak z Przykarpaccyckiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku skupił się na problematyce zalet i wad międzynarodowej pozycji Ukrainy w kontekście aneksji Krymu i udziału Federacji Rosyjskiej w wydarzeniach na Donbasie. Zauważył, że przez wiele lat Ukraina była traktowana przez Zachód jako państwo sezonowe. Podkreślił, że obecnie Ukraina jest zależna od państw zachodnich, a brak pomocy ekonomicznej miałoby bardzo negatywny skutek dla niej. Wyraził jednocześnie obawę, że pomoc dla Ukrainy jest działaniem taktycznym, zaś kwestią strategiczną są stosunki z Rosją, o czym świadczy fakt, iż państwa zachodnie nie spieszyły się z sankcjami wobec Rosji. Wynika to z faktu, że co prawda Federacja Rosyjska nie jest ważnym graczem gospodarczym, ale w sensie militarnym jest drugim państwem świata. Stwierdził, iż niezwykle istotne jest to, że Rosji bardziej zależy na kontroli nad Ukrainą niż państwom Zachodu na tym, by Ukraina stała się demokratycznym i suwerennym państwem. Ostatnim z panelistów był dr Mykoła Kapitonenko z Instytutu Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki. Stwierdził, że zarządzanie kryzysem ukraińskim jest wyzwaniem dla bezpieczeństwa europejskiego. Zauważył, że na Ukrainie dostrzegalne jest przecenianie roli Ukrainy w systemie bezpieczeństwa europejskiego. Podkreślił, że właściwsze jest dostrzeżenie tego, na ile problemy Ukrainy stają się problemami sąsiednich państw. Zwrócił uwagę na niebezpieczne zjawiska, które naruszyły system bezpieczeństwa w Europie: rewizjonizm w polityce zagranicznej Rosji oraz przywrócenie zasad realpolitik. Prowadzi to do niebezpieczeństwa skupienia się państw na zapewnieniu stosunków bilateralnych, co może doprowadzić do osłabienia państw Europy Środkowo-Wschodniej i stwarza niebezpieczeństwo powstania państw „słabych”, które nie będą potrafiły zapewnić sobie bezpieczeństwa. Skonstatował też, iż to właśnie deficyt demokracji zaostrza konflikty wewnętrzne. Na zakończenie trzeciego panelu odbyła się dyskusja.

Po zakończeniu ostatniego z paneli wystąpili przedstawiciele Fundacji „Ofiarom Wojny na Ukrainie”. Prowadzi ona działalność charytatywną polegającą na organizowaniu i niesieniu pomocy osobom poszkodowanym na skutek działań wojennych na terytorium państwa ukraińskiego, ze szczególnym uwzględnieniem obywateli polskich, osób posiadających polskie pochodzenie lub Kartę Polaka. Przedstawiciele fundacji zaprezentowali jej działania.

Na zakończenie obrad głos zabrał główny pomysłodawca i inicjator paneli dyskusyjnych w ramach linii programowej „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej”;

dyrektor CEW UMCS prof. dr hab. W. Baluk. Podziękował on wszystkim za udział w spotkaniu. Podkreślił, że z pewnością nie udało się odpowiedzieć na wiele nurtujących wszystkich uczestników pytań, jednak odbyte dyskusje ukazały ważność regionu „nowej” Europy Wschodniej w kwestiach bezpieczeństwa kontynentu europejskiego. Zapowiedział też, że wygłoszone podczas paneli wystąpienia zostaną opublikowane w periodyku „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne”, wydawanym przez Centrum Europy Wschodniej UMCS oraz Wydział Politologii UMCS.

Cykl paneli poświęconych bezpieczeństwu w Europie Wschodniej stał się ważnym elementem lubelskiego Kongresu Inicjatyw Europy Wschodniej. O wadze i znaczeniu problematyki świadczył też fakt, iż sala kinowa lubelskiego Zamku przez cały czas obrad linii programowej „Bezpieczeństwo w Europie Wschodniej” była wypełniona uczestnikami Kongresu. W ciągu kilku godzin obrad poruszono wiele kluczowych kwestii decydujących nie tylko o przyszłości „nowej” Europy Wschodniej, rozumianej jako obszar postsowiecki rozpościerający się między Rosją a Unią Europejską, lecz także znacząco wpływających na losy całego kontynentu i bezpieczeństwo międzynarodowe w wymiarze globalnym.